

7. Михида С. П. Психопоетика українського модерну: Проблема реконструкції особистості письменника : [монографія]. Кіровоград : «ПоліграфТерція», 2012. 352 с.

8. Чаплінська О. Філософсько-літературне осмислення самотності доби постмодернізму. *Вісник Дніпропетровського університету. Філософія*. 2012. Вип. 22(2). С. 154–159.

9. Шевченко О. Соціально-психологічні аспекти самотності. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2019/9-2019/21.pdf> (дата звернення 15.03. 2024).

10. Freud S. The Interpretation of Dreams. In J. Strachey (ed.). The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. Vol. IV (1900): The Interpretation of Dreams (First Part). London : Hogarth Press, 1953, 627 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-431-3-8>

MYTHOPOEICS OF WATER IN J. BURG'S CYCLE «OVER THE CEREMOSH»

МІФОПОЕТИКА ВОДИ У ЦИКЛІ Й. БУРГА «НАД ЧЕРЕМОШЕМ»

Ivanyshyn M. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of the Foreign Literature
and Polonistics
Drohobych Ivan Franko State
Pedagogical University
Drohobych, Lviv region, Ukraine*

Іванишин М. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри зарубіжної
літератури та полоністики
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Львівська область,
Україна*

Важко уявити собі літературу Буковини чи Покуття з її величною предковичною природою без використання місцевих ландшафтів, прекрасного простору, котрий уже сам по собі є поетичним. Відтак безвідносно до культури чи мови написання відкритий природний простір, топос буковинського лісу чи річки в літературі має традицію активного використання («До мого брата Олексі Чернявського, що збудував міст на Черемші у Ротоках», «Опришок» та ін. Ю. Федьковича, пейзажні замальовки О. Кобилянської, «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського тощо). Однак у кожного автора своє семантичне

поле використання гідроніма-потамоніма «Черемош». У циклі Й. Бурга *«На Черемоші»*, на наш погляд, він пов'язаний із пам'яттю (спогадами)/забуттям, у Коцюбинського – елемент створення саги гуцульськи.

Якщо в М. Коцюбинського увесь топонімікон, у тому числі й гідронім Черемош, використовується як гімн красі гуцульського краю, то в циклі Й. Бурга *«На Черемоші»* – це гімн власній пам'яті, особистій історії, пам'яті світу юності. Життя плінне, як і річка, її води течуть, проте мають здатність запам'ятовувати образки історій, людей, пригод, змивають непотрібне, сердяться, допомагають, вода не постійна й примхлива, як і життєві перипетії, як метушливі і заклопотані люди: *«А внизу, в неї в ногах, грає-хлопоче Черемош, і його розтривожені води дичавіють. Крутяться вони, поспішають невідь-куди, і могутні хвилі б'ються об її порожнє коріння»* (*«Стара верба»*)¹. Світ людей і світ природи існують паралельно, і водночас стають єдиною екосистемою, набувають рис одне одного, допомагають одне одному, як-от, наприклад, плотогін – допомагає вербі, є відданий цій системі, за що Черемош «стишується» з вдячності за що відданість: *«І тієї ж миті Черемош, наче відчувши можуть молодого плотогона, стишив своє буяння, покотився собі поволі, і лише час від часу проривалися залишки його ненависті буро-білою піною неспокойних хвиль...»* [4].

У *«Тінях забутих предків»* М. Коцюбинський надає теж річці одухотвореного вигляду. Це можемо зрозуміти з контексту: *«в долині кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною та світив понід скелі недобрим зеленим вогнем»*². Частіше вода виступає в двох письменників грізною і суворою, аніж доброю. Річка виступає своєрідним символом смерті: *«За день перед сим, коли брела Черемош, взяла її вода»*. Оскільки Марічка втопилася у ній.

В оповіданнях *«Стара верба»* та *«На березі»* Й. Бурга вона то сувора, то стишена: *«Та грізним стає Черемош в осінній час, коли дрібний дощ накрапає на берег і з лісової гущавини стікаються до купи незліченні струмки й річечки. І тоді диким риком розливається лихий Черемош долиною і затоплює все, що стоїть на його шляху»; «Та що ж чоловік у самоті своїй може вдіяти проти розбурханой стихії?»*, *«Черемош рветься з берегів, розливається іще ширше»*; або події в оповіданні *«Хайм Сосняк»* Й. Бурга відбуваються *«в отих лісах, які наздоганяє зі своїм диким риком Черемош»*.

¹ Цит. Й. Бурга в пер. Т. Непипенко (Т. Nerypenko) за вид. Burg J. דאָס לעבן גייט ווייטער. דערצײלונגען, נאָוועלען, סקיטען // [Dos lebn geyt vayer. dertseilungen, novelen, skitsen]. Sowetski Pissatel. 1980.

² Цит. М. Коцюбинського за вид. Твори: У 7т. Київ: Наукова думка, 1974. Т.3. 729 с.

Багато подій відбувається біля вод Черемоша. Міфосемантику цього місяця можна тлумачити як об'єктивацію психодуховного світу героїв двох авторів, які проводять значну частину життя разом із річкою, а вона є тією лінією поділу між спогадами (зафіксованих в оповідках) і реальністю, ліміальною зоною, переходом світів: *«В уяві враз виникли потопельники, що блукають поночі в місячному світі й шукають виправлення своїм загубленим душам. А навколо колиби, здалося мені, завели свій лиховісний танець чорти. Бейс-ойлем неначе розчохнувся переді мною, і довгий чорний капот розпростерся аж до того берега, поміж гробівців, а поли його перечешилися за надгробок»* («На сплаві»). Життя плотогонів, сплавників сплелось воедино із водами Черемоша: під нього вони засинають, над його берегами медитативно дрімають, сонце будить їх над рікою, одним словом, – *«життя поміж водами»* («Федоха»).

Письменники Й. Бурга та М. Коцюбинський, опоестизовуючи ландшафт відповідно Буковини та Гуцульщини, створюють свою модель Всесвіту, космічною домінантою якого стає водоймище: Черемош. Воді надано архетипного значення, вона має, на думку М. Еліаде, – *«передувати творінню і знову поглинати його, бо вона неспроможна вийти за межі власного існування, тобто проявитися у формах. Вода не може перерости стан віртуального, зародку, прихованого. Все, що є формою, появляється над водою, відокремлюючись від неї»* [1, с.70.]. Топос берега уособлює ідею межової ситуації, ліміальності, а також, як і ріка, пов'язаний із мнемонічними мотивами пам'яті/забуття. У Й. Бурга він осяжний, на відміну від безформенної води, є сталим, нагадає про дім: *«І коли берегом знову розлилася тиша, поряд ліг Коця і задрімав, поринувши у свої вісімдесят років, тато важко зітхнув і вперше засумував за своїм домом...»* («На березі»).

У М. Коцюбинського берег Черемошу має семантичне навантаження як «топосу забуття», Іван у момент найвищої психоемоційної напруги опиняється на Черемоші: *«Куди він йшов? Не міг навіть згадати. Блукав без мети, спускався і підіймався, куди ноги носили. Нарешті побачив, що сидить над рікою»*.

Води Черемоша в двох авторів мають сюжетоутворювальні функції, довкола простору води плине і життя буковинців, і гуцулів. Стихія води наділена якоюсь архаїчною сакральністю, так, сліпа стара Федоха з надходженням води *«зразу жсвавішала, вона вбачала щось, ніби злам, який розверзав небеса, відкривав і її очі»* («Федоха»). Містична сила Черемоша ще й в тому, що у ньому закладена латентна сила, він може бути погідним, лагідно хлюпотіти, біля нього можна мирно жити Федосі і батькові (за спогадами), мати навіть кур, однак очікувати повені, нуртування, адже Черемош може бути будь-якої миті суворим (Іван-дитина («Тіні...»)) дивися на гори, а під ним *«кипів холодний*

Черемош» чи *«Та вода зліша за вогонь!» («Федоха»)*). Й. Бург використовує локус проживання біля Черемоша вічним спогадом, адже, за М. Еліаде, «занурення у воду не означає остаточного згасання, це тимчасове повернення в невіразне, за яким іде нове творення, нове життя чи «нова людина» [1, с. 69.]. Привид потопельниці Федохи переслідує у спогадах батька, однак він, як і краплі води з лиця, стирає образ старої жертви води, здогадуючись, хто наступна.

Для М. Коцюбинського топос Черемоша не рідний, проте, зачарований красою і містикою гір, автор опоетизовуючи увічне його в історії літератури через естетичний вимір повісті «Тіні забутих предків»; для Й. Бурга, чий предки були плотогонами і їхній добробут та доля прямо залежали від ріки, Черемош має значення радше екзистенційне, «для нього це не звичайна річка, а свята й магічна, мов Йордан. На березі Черемошу, біда самої води, стояла бідна халупка його батьків. Черемош заколисував його своїми хвилями, Черемош годував усю родину» [2, с. 5].

Отож, міфопоетика води передбачає використання її символіки в багатьох аспектах, тлумачить його головню як сакральний простір, ліміальну зону, стихію з латентною силою, одну екосистему з місцевими жителями, гуцулами й «буковінерами», чим активно скористалися при створенні своїх художніх універсумів Й. Бург та М. Коцюбинський.

Література:

1. Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / пер. з нім., фр., англ. Г. Кьорян, В. Сахно. Київ : Основи, 2001. 592 с.

2. Йосиф Бург: до 100-річчя від дня народження : бібліограф. покажчик. Чернівці : ЧОУНБ ім. М. Івасюка, 2012. 40 с.

3. Коцюбинський М. Твори : у 7 т. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 3. 729 с.

4. Burg J. דאָס לעבן גייט ווייטער דערצייילונגען, באַוועלען, סקיזען // [Dos lebn geyt vayer. dertseilungen, novelen, skitsen]. Sowetski Pissatel. 1980.